

Topical issues of pedagogy

Collective monograph

RSCI / РИНЦ
Science Index

Editoria di Modena,
Roma, Italy
2019

Editoria di Modena, Roma, Italy

Topical issues of pedagogy

Reviewers:

Valeriy Okulich-Kazarin,

*Doctor of Educational Sciences, Professor Pedagogical University of Cracow
(Poland)*

Zharovtseva Tatyana Hryhorevna,

*Doctor of Educational Sciences, Professor
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*

Topical issues of pedagogy: Collective monograph. - Edizioni Magi, Roma, Italy, 2019. - 228 p.

ISBN 978-88-89655-13-5

Modern educational system is characterized by dramatic changes in all of its links, aimed at achieving a new quality of education. The concept of modernization of education and strategy define the main priorities of these changes - update the objectives and content of education, educational methods and technologies based on the latest achievements of science teaching and innovative approaches to improve it. The book This textbook contains material that reveals the reasons for the need of educational innovations and their implementation in a professional school in modern conditions; the basic concepts, theories and concepts on which they are based; the nature and patterns of pedagogical innovations.

Collective monograph is intended for politicians, scientists, entrepreneurs, teachers, postgraduate students, students, in the field of educational technology specialists.

ISBN 978-88-89655-13-5

© 2019 Copyright by Editoria di Modena

© 2019 Authors of the articles

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВЗАЄМОДІЇ «ПЕДАГОГИ- БАТЬКИ-ДІТИ»

Сойчук Руслана Леонідівна

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки початкової освіти РДГУ

Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна)

Актуальність дослідження. У демократичний час розбудови освітнього простору Української держави саме виховання – і як процес, і як результат – повинне стати ефективним засобом відродження національної культури та формування української національної ідентичності, зупинення соціальної деградації, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, громадянськість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, творча ініціатива.

На тлі сьогоденних глобалізаційних викликів і відстоювання незалежності й соборності української державності виховний процес мусить бути сучасним, відповідати соціально-економічним і політичним вимогам й устрою суспільства та водночас завжди мати певну прогностичну складову, враховувати тенденції розвитку нації, держави і людства взагалі [12]. Ураховуючи, що держава працює на своє самозбереження та політичну консолідацію населення, актуалізується питання національно-державницького та політичного виховання, яке передбачає формування в підростаючого покоління високої ідейності, політичних ідеалів, світогляду та мислення, політичної свідомості [25, с. 9], тобто означає осмислення молоддю об'єктивного політичного розвитку держави. Зважаючи на те, що головним суб'єктом демократії є народ, який формує політичну еліту, він повинен уміти обирати, контролювати, спрямовувати її діяльність у відповідне русло. Відповідно учнівська молодь, як частинка народу, після досягнення повноліття буде здійснювати свій політичний вибір, проявляючи рівень сформованості політичної культури та критичного мислення з повною відповідальністю за власну долю, громаду, державу й націю.

З'ясовуючи сутність поняття «національне», віднаходимо у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» таке його тлумачення: «виражає національні і патріотичні стремління» [7, с. 558]. В основу національного, як зауважує академік І. Бех, покладено особливий духовний шлях, адже бути патріотом, любити Батьківщину означає не просто любити національний характер рідного народу, а й перейматися «духовністю цього національного характеру» та його духом. Для цього потрібно зливатися з Батьківщиною почуттями, волею та життям, відчувати духовне життя народу і творчо зміцнювати себе як його частку, тобто прийняти українську мову, українську історію, Українську державу, українську пісню, українське історичне світосприйняття як власні [3, с. 218]. При цьому слід ураховувати, що розквіт української нації як найвищої історичної категорії є запорукою гідного та повноцінного життя кожної особистості, захисту її прав та інтересів. Тому розвиток особистості шляхом удосконалення, а держави й нації – процвітання базовані на фундаментальній цілісності: праві реалізації особистістю своїх сутнісних сил у прямій пропорційній залежності від розвитку всього людського життєвого потенціалу країни.

Такий підхід увиразнює вимогу національно-державницького та політичного виховання підростаючого покоління на засадах унікальності й самобутності української національної системи виховання, що актуалізує проблему виховання національного самоствердження в учнівській молоді, зокрема крізь призму взаємодії «педагоги-батьки-діти».

Виклад основного матеріалу. Видатні учені І. Бех, І. Зязюн, О. Леонт'єв, О. Сухомлинська й інші констатували, що сутність феномену виховання полягає в перетворювальній діяльності вихователя, спрямованій на формування свідомості, світогляду, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що забезпечує її самовдосконалення. Це увиразнює раціональність наповнення змісту виховання вічними, високими ідеалами, які б задовольняли і потреби особистості, і запити суспільства, а також інтереси держави й нації.

У контексті проблеми цінними є погляди І. Беха щодо узагальненого трактування поняття як виховання, що означає зовнішнє спонукання до розвитку й реалізації психічної, соціальної та фізичної активності людини; є найважливішим чинником становлення особистості у процесі онтогенезу. Учений стверджував, що поняття виховання як взаємодія конструктивніше від поняття виховання як вплив. У ракурсі бачення виховання як співпраця визначальну роль відведено внутрішнім силам вихованця як особистості, як суб'єкта виховного процесу [2, с. 427], а цілями виховання слід вважати очікувані результати реалізації системи виховних дій щодо зміни особистості.

При цьому слід ураховувати, що виховна взаємодія є процесом безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що є основою їхнього саморуху й саморозвитку та визначається виникненням взаємозв'язків унаслідок взаємозумовленості [23]. Виокремлюють співпрацю (кооперацію) як вид взаємодії, яка передбачає паритетні умови досягнення цілей кожного суб'єкта діяльності, що сприяє реалізації мети іншого [31]. При цьому враховують такі основні характеристики взаємодії, як-от: взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємоставлення, взаємодія, взаємовплив [24; 19]. Варто зауважити, що всі зазначені характеристики взаємодії взаємопов'язані й взаємообумовлені та розкриваються через спрацьованість (злагодженість, солідарність) і сумісність. Спрацьованість характеризує сумісну діяльність людей з позиції її успішності: кількості, якості, швидкості, оптимальної координації дій її учасників, що базується на взаємній співдіяльності, проявляється мінімальними емоційними виявами. Сумісність розглядається як максимально можлива задоволеність учасників один одним із потужними емоційно-енергетичними витратами на взаємодію та високим ступенем когнітивної ідентифікації [19, с. 86–89; 24, с. 39; 27].

Влучними у руслі проблеми є міркування вітчизняних учених О. Вишневського, який зазначав, що «... специфічною метою українського виховання є і прищеплення державницького світогляду, коли свою долю та своє особисте щастя людина пов'язує з власною, упорядкованою державою, що має

міцні моральні підвалини і добрі та шановані людьми закони» [8, с. 145], та В. Кременя, котрий наголошував на необхідності сформувати нову людину, здатну до інноваційного типу діяльності, адже, лише така людина буде конкурентоспроможна, адже саме такі люди можуть сформувати мобільне суспільство та мобільну націю [14]. ХХІ століття прикметне висуненням вимог щодо утвердження монадної особистості, тобто особистості, здатної репрезентувати свою націю, свою культуру, свою епоху [15]. На сучасному етапі освітньої політики визначено «олюднення» всіх сфер суспільства, забезпечення можливостей і умов максимальної самореалізації кожної особистості, формування в неї внутрішньої потреби брати участь в економічному, політичному та культурному житті держави й суспільства, відстоювати інтереси та цінності [1; 26; 29; 39].

Слід зазначити, що зміст державницько-громадянського виховання окреслений навчанням підростаючого покоління обов'язку добровільного служіння громаді, що передбачає вироблення громадянської та державницької позиції молодих українців [18, с. 61]. При цьому для забезпечення гармонійного зв'язку між особистістю та державою школу варто зорганізувати у шкільну громаду [10] із таким різновидом взаємозв'язків, які характеризують її соціальний аспект життя: існування підтримки, конструктивного спілкування, поваги до лідерів та надання можливості здійснювати власний внесок кожною особистістю в життєдіяльність самої громади.

З огляду на освітню мету виховання прийдешніх поколінь має охоплювати формування свідомої громадянської відповідальності за долю своєї країни, а отже і всього людства, що зумовлює вимогу брати участь у політичному житті суспільства, сприяти зміцненню демократії та прогресивному розвитку системи національних цінностей [12; 27]. Відтак постає потреба у вихованні національного самоствердження в підростаючого покоління на засадах національного виховання, що детермінує організацію та цілеспрямований вплив на молодь для «передачі знань про національні цінності і здобутки, щоб сформувати уявлення про українську націю, до якої належить; плекання у підростаючого покоління

почуття любові й гордості за духовні і матеріальні цінності, здобутки своєї нації; вироблення волі і характеру для захисту духовних і матеріальних здобутків та інтересів нації і Батьківщини» [21, с. 71].

Ураховуючи усе вищезначене, доходимо висновку, що виховання національного самоствердження в учнівської молоді пов'язане із формуванням і утвердженням високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до подвигу в ім'я своєї суверенної і демократичної держави [36]. У процесі національного самоствердження особистості неодмінною умовою її результативної діяльності є надання допомоги та педагогічної підтримки та створення демократично-сприятливого виховного середовища як педагогічно цілеспрямованої організованої сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів, що оточує учнів та зорієнтовано на солідарну взаємодію вихователів і вихованців зі створення умов життєдіяльності, духовно-морального самовдосконалення особистості та її самореалізації й формування національно-особистісних цінностей. Таке середовище відкриває перед вихованцем можливості вільного вибору форм і видів діяльності, викликає прагнення до мобілізації інтелектуально-духовного потенціалу для досягнення успіху в інтересах української нації та формує почуття національної солідарності й відповідальності за реалізацію поставленої мети.

Тому, можна стверджувати, що національне самоствердження – це складна категорія, вибудована на національних цінностях, національному способі життя та символічних уявленнях членів національної спільноти.

Варто зауважити, що активізація процесу виокремлення національного питання в самостійний дослідницький напрям у різних сферах науки припадає на останні три десятиліття, що зумовлено геополітичними та соціально-економічними перетвореннями у світі та загостренням проблеми захисту незалежних національних держав. Такі зрушення детермінували посилення уваги вчених до розроблення методологічних підходів до формування громадянина-патріота соборної незалежної правової соціальної держави, заснованої на взаємодії особистості, соціуму й національно-культурного середовища, що

забезпечило б належне обґрунтування всіх аспектів проблеми національного самоствердження. У своїх наукових пошуках дослідники дійшли висновку про необхідність: формування системи уявлень індивіда про ознаки, які стверджують факт його належності до певної національної спільноти та відрізняють від іншої спільноти [26]; усвідомлення державно-політичної, громадянсько-територіальної спільноти (соборності), духовної єдності, етнічної та історичної спорідненості, психологічної, культурної самотності та неповторності [16; 27; 36]. З огляду на вищевикладене постає очевидною актуалізація проблеми формування національної ідентичності як основи національного самоствердження особистості.

Звернімо увагу на те, що феномен національного самоствердження досить складний за своєю структурою та маловивчений у різних галузях знань. Власне, поняття науково обґрунтовано в етнопсихології, зокрема у етнопсихологічному словнику В. Крисько національне самоствердження витлумачено як усвідомлений вибір особистістю соціальної позиції, засвоєння і реалізація нею своєї ролі в системі етнічних міжгрупових і міжособистісних зв'язків і відносин, охоплює пізнання людиною національних особливостей свого етносу, його культури, традицій, психології, історії, мови, пізнання свого «Я» та свідомий вибір власної соціальної позиції в суспільстві, ідентифікації свого «Я» з національною спільнотою, що передбачає індивідуальне залучення в систему суспільної та міжособистісної взаємодії. Також національне самоствердження є показником соціальної зрілості особистості, усвідомлення нею відповідальності перед своєю нацією, сприяє процесові формування національної самосвідомості особистості та пришвидшує процес адаптації її в системі міжетнічних зв'язків та відносин. У цьому взаємозв'язку і особистість, і нація характеризуються визначеною динамікою розвитку національного самопізнання, особливостями ментальності, своєрідним виявом ознак національного характеру, системи цінностей, моральних норм, психологічних особливостей і стереотипів поведінки, властивих саме цій національній спільноті [17, с. 108; 11; 24; 27; 28; 45].

З огляду на означене, поняття «національне самоствердження» потребує аналізу крізь призму пізнання особистістю національних особливостей

спільноти, культури й традицій, що зазвичай постає як питання про національну рефлексію, а також ідентифікацію свого «Я» з національною спільнотою, що актуалізує проблему формування позитивної національної ідентичності та національної самосвідомості особистості як осердя нашого наукового пошуку [30].

Важливо наголосити, що складовою національного самоствердження особистості є національна рефлексія, що ототожнена з поняттям «національне пізнання» та охоплює самооцінку, самоаналіз, самовідчуття й самостережливість, а також роздуми особистості над власним душевним станом, раціонально-емоційне осмислення свого минулого, нинішнього та передбачуваного майбутнього, усвідомлення та сприйняття спільних психологічних особливостей національного менталітету, що відповідно створює типову поведінкову модель національної спільноти [4; 28; 30].

На переконання М. Шугай, національна рефлексія є здатністю дивитися на себе ніби очима представників іншої національної спільноти. Для національної рефлексії пріоритетне значення має усвідомлення нацією самої себе, своїх національних інтересів і цілей, а також творчість і дія, спрямовані на самозбереження й саморозвиток власної національної ідентичності. Об'єктом означеного феномену виступає національна ідея, тобто «рефлексія українськості» на ґрунті національної культури, де кожен рефлексивний акт припускає ідентифікацію «Я» як об'єкта з одночасним налагодженням зв'язку пізнаваного й того, що пізнає: «особистісне «Я» – це завжди водночас і «Я – усвідомлювальне», «Я – об'єкт» [35, с. 46; 34]. Відтак ідентичність мислиться результатом процесу порівняння «своєї» спільноти з іншими об'єктами, а пошуки позитивної ідентичності стимулюють особистість чи спільноту до самовизначення [35; 29].

Вважаємо за необхідне нагадати про плеяду учених І. Булах, І. Ковальову, Г. Солдатову та інших, які вважають, що проблема національного самоствердження особистості узгоджена із: необхідністю формування в особистості уявлення про національну спільноту (національна ідентифікація), типові ознаки своєї

національної спільноти, історію рідного народу, рідну землю, мову та державний устрій цієї спільноти, а також про особливості інших національних спільнот [5, с. 179–199; 6; 11]; ступенем вираження та змісту національної ідентичності, що безпосередньо залежить від мобілізаційних процесів, які розгортаються в спільноті [20]; системою вірувань, цінностей, очікувань, інтеріоризація яких відбувається у процесі соціалізації у свідомості членів спільноти як місток між її минулим і майбутнім [22]; стійкою та позитивною національною ідентичністю як психологічною основою етнополітичної мобілізації, готовності людей, об'єднаних за етнічною ознакою, до групових дій із реалізації національних інтересів [31]; багаторівневою системою з відповідними структурними компонентами: етнічним, культурним, громадянським [13; 27; 28].

Звернімо увагу на те, що функцією національної ідентифікації є оптимальна адаптація суб'єкта до умов етнонаціонального буття та поліетнічної реальності, відображеної в такій поліфункціональності: когнітивна функція як національне самопізнання (національна рефлексія) – полягає у пізнанні індивідуально-національних особливостей, специфічних ознак національної спільноти (своєї, інших), що формує систему уявлень особистості про спільні ознаки її та національної спільноти, з якою вона себе ідентифікує, та відмінні ознаки її та інших спільнот; сукупність уявлень про національні особливості представників певної національної спільноти (національний аутостереотип) і носіїв інших спільнот (національний гетеростереотип); уявлення особистості про себе як члена національної спільноти («національний Я-образ»); оцінювальна функція виявляє ставлення до національних якостей (особистісних, своєї спільноти) як переживання особистістю належності до національної спільноти; регулятивна функція регулює психічну діяльність, поведінку відповідно до норм і цінностей своєї національної спільноти [32; 33; 27].

Ще вважаємо необхідним згадати те, що усвідомлення особистістю власної національної належності сприяє досягненню оптимальності у співвідношенні своєї життєвої позиції, настанов, цінностей, вимог і настанов національної спільноти, з якою вона себе ідентифікує [32; 33].

З огляду на вищезазначене, національне самоствердження будемо потрактовувати як інтегративну властивість-цінність, яка виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності особистості, за допомогою якої вона реалізує свою громадянську позицію та визначається відданістю Батьківщині, відповідальністю перед своєю нацією, повагою до всіх етносів, які становлять український народ, і прагненням до морального самовдосконалення та готовністю солідарно відстоювати й захищати національні інтереси Української держави [28; 30].

Метою виховання національного самоствердження в учнівської молоді вважаємо формування самодостатньої особистості, яка усвідомлює себе членом української нації, прагне до морального діяння і є відданою Українській державі, народу та шанобливо ставиться до всіх етносів, які становлять українську націю, а також готова солідарно відстоювати незалежність і цілісність держави [27].

У контексті нашого дослідження виховання національного самоствердження в учнівської молоді визначаємо як організовану суб'єкт-суб'єктну взаємодію, спрямовану на духовний розвиток особистості учня, його позитивних національних почуттів і національно-особистісних цінностей, що складають внутрішню основу готовності до національного самоствердження [27].

Виховання національного самоствердження в учнівської молоді, ефективна взаємодія педагога, батьків та учнів передбачають: сформованість позитивної установки на спільну діяльність (усвідомлення її мети й особистісний смисл; спільне планування, організація та підбиття підсумків); педагогічну доцільність розподілу ролей та функцій; створення ситуацій вільного вибору видів і способів діяльності. При цьому позиція педагога сприяє самореалізації, самовизначенню та самоствердженню кожного вихованця в різних видах діяльності [24, с. 47–48]. Сутність такої педагогічної взаємодії полягає в активному включенні учнів та батьків у виховну діяльність, що базується на повній довірі вихователя до них із наданням їм дійсних прав й обов'язків у вирішенні завдань, де провідна роль належить спільній діяльності, яка припускає реальну співпрацю. Саме спільна діяльність створює спільність емоційних переживань, формує у вихованців

толерантне ставлення до інших – від проявів емоційної чуйності до спільної радості успіху та надалі до опосередкованих моральними нормами актів співучасті у спільній діяльності. Спільна діяльність є вагомим умовою формування гуманістичних відносин, джерелом багатогранних стосунків між усіма учасниками колективної праці. Відбувається формування ставлення кожного учасника до своєї справи як до загальної, уміння злагоджено діяти разом з іншими задля досягнення загальної мети – успіху. У цьому процесі налагоджується взаємна підтримка з одночасною товариською вимогою один до одного, набуває розвитку самокритика та здатність оцінювати свій особистий успіх чи невдачу з позиції загальної справи. Надзвичайно важливим є моменти створення «ситуації успіху» для вихованців, «ситуації радості та причетності до якоїсь важливої справи», формування оптимістичного світосприйняття [2; 29].

З метою реалізації вищезначеного розроблено та зреалізовано наскрізну інтерактивну програму виховання учнівської молоді «Через національне самоствердження до процвітання», спрямовану на цілісний системний підхід до організації процесу виховання національного самоствердження в учнівській молоді в позаурочній діяльності. Основна мета програми – створити сприятливі умови для інтелектуально-духовного розвитку кожного учня, його самореалізації, самотворення самодостатньої особистості та її самоствердження як громадянина Української держави та носія цінностей нації, здатного компетентно й самовіддано відстоювати й захищати національні інтереси й утверджувати національні цінності.

Основними завданнями наскрізної програми виховання учнівської молоді є такі: 1) ознайомлення учнівської молоді із сутністю національного самоствердження та тією системою національних цінностей (національні гідність і гордість, відданість, національні солідарність і самодостатність, відповідальність, толерантність), сформованість яких визначає рівень вихованості означеного феномену; 2) сприяння формуванню позитивної національної ідентичності та адекватно високої національної самооцінки особистості українця; 3) формування позитивної мотивації до національного самоствердження учнівської молоді та її підкріплення в різних видах

пізнавальної та суспільно значущої діяльності; 4) розвиток умінь і навичок національної солідарної взаємодії; 5) сприяння самовдосконаленню, саморозвитку учнівської молоді задля досягнення успіху й особистісного, й в інтересах громади, держави, нації; 6) формування вмій самостійно приймати рішення, робити вибір, обирати шляхи його реалізації, займати активну громадянську позицію, відстоювати права та свободи, компетентно сприяти розбудові української державності й протидіяти антиукраїнській ідеології [27].

Проектування педагогом процесу виховання національного самоствердження в особистості здійснюється на основі суб'єкт-суб'єктного рівноправного партнерства під час виконання різних видів пізнавальної та суспільно значущої діяльності. Гармонійне поєднання традиційних та інтерактивних методів і форм виховної роботи зі школярами забезпечує цілісний системний підхід до організації процесу виховання національного самоствердження в учнів, підвищення рівня педагогічної взаємодії «педагоги-батьки-діти» щодо організації та здійснення виховного процесу у сучасному закладі освіти; формуванні нового педагогічного мислення й умінні осмислювати, вирішувати наявні актуальні проблеми й виклики сьогодення щодо виховання самодостатнього громадянина Української держави; опануванні інноваційними виховними технологіями; забезпеченні наступності духовного й морального досвіду поколінь та підготовки особистості до успішної життєдіяльності в інтересах Української держави й нації; актуалізації проблеми виховання національного самоствердження в учнівської молоді в українському суспільстві та в системі освіти як запоруки сталого розвитку незалежної самостійної правової соціальної Української держави.

Для реалізації змісту виховного процесу національного самоствердження послуговуються організаційними формами, що інтегрують у собі один чи декілька взаємоузгоджених методів. За характером провідної діяльності учнівської молоді організаційні форми виховання поділяють на: інтерактивні (стимулюють особистість до активної діяльності у процесі особистісного та національного

самопізнання й самореалізації: коуч-тренінги, аутотренінги, арт-тренінги, ділові та рольові ігри, «мозкові штурми», квести та ін.); комунікативні (сприяють налагодженню міжособистісної та міжнаціональної взаємодії, національної афіліації та подоланню перешкод у спілкуванні: проблемні лекції, «круглі столи», години спілкування, «відкрита студія», вечори запитань і відповідей, відверті розмови, свіча пам'яті й ін.); творчі (розкривають і розвивають особистісний потенціал вихованця на шляху самовдосконалення й національного самоствердження: творчі проекти, фотовиставки, репортаж місцевої громади, звіт-проект пошукових загонів, реконструкція історичних подій, складання творів-роздумів, самохарактеристики, волонтерські проекти, презентації й ін.) [27].

Форми організації виховання національного самоствердження в учнівської молоді виконують такі функції, як: організаторська – зорієнтована на вирішення організаційних завдань, де організація справ охоплює відповідний алгоритм взаємодії всіх учасників виховного процесу (стадії, етапи) та постає завершеною організацією педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів; регулятивна – допомагає регулювати взаєностосунки в системі «педагог-учень», «педагог-батьки», «учень-учень», «батьки-діти» завдяки завбачливому плануванню необхідних видів взаємодії; інформативна – передбачає не лише одностороннє подання інформації учнівській молоді, батькам чи певної кількості знань, але й актуалізацію засвоєних знань, звернення до їхнього досвіду [27]. Зважаючи на такий функціональний підхід, можна стверджувати про регулювальний вплив форм виховної роботи на взаємодію педагога, батьків й учнів як основний компонент організації виховного процесу національного самоствердження учнівської молоді.

З метою формування в учнівської молоді означеної інтегративної властивості-цінності, а також поваги до матері й батька, жінки й дівчини до інтерактивної програми включено тематичну низку різних форм і методів виховання: свято «Свято Матері», «Свято Батька», «Материнський рушник», літературні вечорниці «Жіноча доля...» та ін.

Також з учнями експериментальних закладів освіти проводилися такі заняття: етнографічна пошукова робота з вивчення свого родоводу та його долі в житті народу, громади; збір архівних матеріалів, документів, фотографій, складання дерева родоводу; шевченківський КВК «Багатогранність творчості Шевченка»; проект «Цікаві історії моєї родини»; родинний лекторій «Здоровий спосіб життя у родині»; вечір-реквієм «Свіча пам'яті жертв голодомору», брейн-ринг «Видатні постаті України»; акція пам'яті до дня визволення міста; конференція «Історичні події краю»; зустрічі з почесними випускниками школи, громадськими діячами, членами громадських організацій, військовими-шефами, письменниками – прозаїками та поетами; випуск шкільної газети «Вікно в історію», трудові акції: «Подарунок для героїв», «Майстерня святого Миколая»; реконструкція історичних подій за участю учнів [27].

Дієвий виховний вплив має біографічний матеріал відомих історичних постатей, героїв-земляків, національних героїв, воїнів Другої Світової війни та АТО, видатних українців, письменників, митців, спортсменів, науковців та ін.

Варто зауважити, що постійна підтримка ініціативи дітей, поступове залучення їх до активної участі в сімейному спілкуванні сприяють формуванню в них системи цінностей, власних поглядів, оцінок, що стосуються найрізноманітніших життєвих явищ родинного й суспільного життя [4]. У процесі дослідно-експериментальної роботи була налагоджена співпраця з батьками учнівської молоді, яка представлена різновидом родинних заходів, таких як: круглий стіл для батьків «Батьківська розмова»; родинні вогники; міні-лекції; аукціони батьківських ідей; конференції з обміну досвідом; родинні майстер-класи: «Свято Андрія», «Смачна кутя», «Великодній кошик»; батьківські конференції з обміну досвідом «Роде мій красний, роде мій прекрасний»; виставка сімейних реліквій, тематичних альбомів; конкурс-естафета «Козацька звитяга у моїй родині». Проведення зазначених заходів сприяло духовній єдності поколінь через долучення до родинних виховних цінностей у контексті цінностей української нації, історії родини та народу.

Важливо наголосити, що на виховання національного самоствердження в

учнів вагомий вплив здійснює родина, батьки, а саме: базові родинні цінності, виховні можливості батьків, характер взаємин батьків і дітей. Адже «виховує не тільки і не стільки сам виховний процес як спеціально організовувана дорослими діяльність, а ті щоденні, конкретні взаємини, під час яких дитина день за днем вбирає в себе і активно переосмислює людські цінності, орієнтації, способи поведінки, сутність ставлень до явищ життя і до самої себе» [4, с. 4]. Тому метою проведення роботи з батьками було озброєння батьків методами виховання та поглиблення розуміння духовного світу дитини, її особливостей і потреб. Оскільки від уміння батьків зрозуміти внутрішній світ дитини, виявити увагу до її переживань, інтересів, готовність у разі потреби стати на її бік, залежить процес ідентифікації дорослого з дитиною, що є обов'язковою умовою виховання почуття самоповаги, гідності, без чого неможливо сформувати повноцінну самодостатню особистість [4, с. 8]. Для цього педагогами у практичній роботі використовувалися різні форми роботи.

Найбільш поширеними є масові форми роботи з батьками, зокрема загальні тематичні батьківські збори, зорієнтовані на вирішення організаційних колективних питань щодо режиму роботи школи, можливих освітніх маршрутів підростаючого покоління відповідно до їхніх вікових і психологічних характеристик, цінностей і пріоритетів учнівського віку тощо [27; 37].

Збори-прецеденти проводилися за участю батьків з різних класів і паралелей для вирішення проблем і обміну досвідом їх вирішення. Під час зборів на організаційному етапі використано відеозапис чи інсценізацію проблемної ситуації з подальшим обговоренням у групах, висловлюванням думок, обміном досвідом. Доцільним було використання методу незакінчених речень на початку обговорення проблем виховання з батьками учнів.

Групові форми роботи передбачали спілкування фахівців (психолога, соціального педагога, учителів-предметників, лікарів) з батьками учнів, діти яких мають такі ж проблеми. Проведення такої форми роботи з батьками сприяло створенню атмосфери довіри, відвертості, конфіденційності та дозволяло організувати детальне обговорення проблеми та з'ясувати схожі

кризові ситуації в інших родинах і можливі шляхи їх вирішення. Під час зборів доцільним було використання прийому «Шапки запитань», «Розповіді за картинкою» та ін. Свою ефективність довели такі методи групової роботи: навчальні семінари «Сімейні діалоги», залучення батьків до організації різних форм позаурочної діяльності, колективних розповідей, виставок, обмін досвідом щодо проведення вихідних чи святкових днів у родині тощо.

Найактуальнішою є індивідуальна форма роботи з батьками учнів. При цьому в роботі з батьками дотримувалися таких правил: розпочинали та завершували розмову з батьками з позитивної характеристики особистості учня; запрошували батьків до школи на зустріч з метою заслухати їхню думку щодо особливостей їхньої дитини [9].

Індивідуальні консультації зі шкільним психологом чи педагогом проводилися, щоб краще зрозуміти батькам першопричини проблеми виховання дитини в сім'ї. Характер індивідуальних консультацій був таким: діагностувальний, рекомендаційний та психолого-педагогічний. За тривалістю проведення індивідуальних консультацій вирізнялися такі типи: разові, короткотермінові та тривалі. За спрямованістю виділяли індивідуальні консультації, зорієнтовані на вихованців, батьків чи педагогів. Варто зазначити, що для проведення будь-якої індивідуальної консультації слід дотримуватися відповідних принципів: конфіденційності, добровільності, відвертості, толерантності, умотивованості.

Налагодженню ефективної взаємодії між усіма суб'єктами виховного процесу сприяли інтерактивні форми й методи роботи з батьками учнів з умовою їх системного застосування із можливістю моделювати життєві ситуації з використанням рольових ігор, тренінгів, спільного вирішення проблем. Тренінг – це спосіб навчання батьків та розвитку в них якостей, що дозволяють успішно виконувати свої батьківські обов'язки [9; 19; 27; 37; 44].

Ще вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що ставлення батьків до дитини виявляється і в оцінках її дій, учинків, результатів діяльності і є ефективним засобом впливу дорослих на формування особистості та виховання

в неї моральних якостей, розвитку інтересів, здібностей, тобто є важливим зовнішнім регулятором поведінки учнівської молоді, що надалі переростає у внутрішній механізм саморегуляції із засвоєнням правил і норм моральної поведінки як у родині, так і в національній спільноті.

Висновки. Таким чином, ми прийшли до переконання, що вивчення підростаючим поколінням матеріальної і духовної культурної скарбниці українського народу, національних та родинних цінностей є підґрунтям налагодження взаємодії школи і сім'ї та забезпечує дієвість трикутника рівноправного партнерства «педагоги-батьки-діти» у вихованні національного самоствердження в учнівської молоді, а отже сприяє формуванню національного характеру, української національної ідентичності особистості як базової основи національного самоствердження.

Література

1. Андрущенко В. П. Науковість, формування патріота та громадянина – основні тенденції трансформації гуманітарної освіти в Україні // Гуманітарна освіта : досвід і проблеми : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород: Гражда, 1999. С. 7–12.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. – Київ: Либідь, 2008. 848 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – Київ: Либідь, 2003. 280 с.
4. Боришевський М. Й. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості. *Початкова школа*. 1995. № 4. С. 4–9.
5. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – Москва: Наука, 1983. 412 с.
6. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. – Москва: Наука, 1973. 283 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з д. доп. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: ПЕРУН, 2009. 1736 с.
8. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. – Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
9. Вороніна Г. Л. Трикутник партнерства : педагоги-батьки-діти. – Харків: Веста: Ранок, 2008. 240 с.
10. Галушинський М. Боротьба з неграмотністю. Що треба читати? *Наш шлях до освіти*. Львів : [б. в.], 1932. С. 5–14.
11. Дробижева Л. М. Этническое самосознание русских в современных условиях : идеология и практика. *Советская этнография*. 1991. № 1. С. 3–13.
12. Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія / Г. П. Шевченко та ін. – Луганськ: НОУЛІДЖ, 2013. 332 с.
13. Ковальова Г. П. Національна ідентичність та її формування в незалежній Україні в умовах глобалізації : культурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. культуролог. наук : спец. 26.00.01 – теорія та історія культури. – Харків, 2010. 19 с.
14. Кремень В. Україна – шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – Київ: ДрУК, 1998. 446 с.
15. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї : Людина. Освіта. Соціум. 2-ге вид., переробл. – Київ: Грамота, 2010. 576 с.

16. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси : етнополітичний аналіз. – Київ: Вища шк., 1998. 391 с.
17. Крысько В. Г. Этнопсихологический словарь. – Москва: МПСИ, 1999. 343 с.
18. Магальяс С. Що освітник повинен знати про освіту і освітню працю. *Життя і знання*. 1933. № 2. С. 61–62.
19. Матвієнко О.В. Педагогічне спілкування вчителя як складова професійної готовності до педагогічної взаємодії в навчально-виховному середовищі школи першого ступеня. *Наукові записки Національного пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні та історичні науки: статей. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 95. С. 123–130.
20. Обозов Н. Н. О трехкомпонентной структуре межличностного взаимодействия. Психология межличностного познания / под ред. А. А. Бодалева. – Москва: Педагогика, 1981. С. 80–92.
21. Орбан Л., Хрущ В. Етнопсихологія: навч.-метод. посіб. – Івано-Франківськ : Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, 1994. 83 с.
22. Пастушенко Н. Національно-патріотичне виховання в сучасній школі: міф чи реальність? 10 років школи громадянства : зб. наук. ст. / Н. Пастушенко ; [упоряд.: О. Гентош, І. Кравчук, С. Стельмашук] ; Львів. обл. орг. Всеукр. пед. товариства ім. Г. Ващенка. – Львів: Кольорове небо, 2005. 71 с.
23. Пірен М. І. Основи етнопсихології: навч. посіб. – Київ: Наука, 1996. 360 с.
24. Петько Л. В. Впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського у процес формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища для майбутніх дефектологів в умовах університету / Л.В. Петько // Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В.Сухомлинського, 29-30.09.2015 / уклад. О. Е. Жосан. – Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. С. 315–318.
25. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів. *Вища освіта України* : теоретичний та науково-методичний часопис / засн. Інститут вищої освіти АПН України ; голов. ред. В.П.Андрущенко. – Київ : «Педагогічна преса», 2013. № 2. С. 68–74.
26. Петько Л. В. До проблеми виховання національної свідомості школярів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наукових праць. Вип. 31. Київ: Вид. КНЛУ, 2006. С. 124–128.
27. Петько Л. В. Національний компонент у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні та історичні науки / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 117. С. 125–135.
28. Психологічна енциклопедія / авт. – упоряд. О. М. Степанов. – Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
29. Рожков М. И., Байбородова Л. В. Организация воспитательного процесса в школе: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – Москва: ВЛАДОС, 2000. 256 с.
30. Руденко Ю. Український патріотизм : політична освіта і виховання зростаючих поколінь. *Освіта*. 2014. № 43 (15–22 жовт. 2014). С. 9.
31. Снежкова М. К. К проблеме изучения этнического самосознания у детей и юношества. *Советская этнография*. 1982. № 1. С. 80–89.

32. Соичук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівській молоді : монографія. – Рівне: О. Зень, 2016. 416 с.
33. Соичук Р. Л. Змістова структура національного самоствердження учнівської молоді // *Theoretical and Applied Sciences in the USA: Papers of the 3th International Scientific Conference (April 11, 2015)*. Cibunet Publishing. – New York, USA, 2015. P. 58–62.
34. Соичук Р. Національні цінності як регулятор національного самоствердження особистості. *Нова пед. думка*. 2015. № 2. С. 153–158.
35. Соичук Р. Проблема виховання національного самоствердження в учнівській молоді : сучасний вимір // *Innovative processes in education: Collective monograph*. – АМЕЕТ Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. P. 199–217.
36. Соичук, Р. Л. Проблема національного самоствердження особистості у вітчизняній педагогічній думці. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – Київ, 2015. Вип. 24. С. 68–74.
37. Соичук Р. Л. Проблема формування української національної ідентичності в контексті процесів націєтворення. *East European Scientific Journal. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. – Warszawa, Polska, 2015. № 4 (4) ; Vol. 2. S. 140–144.
38. Солдатов Г. У. Психология межэтнической напряженности. – Москва: Смысл, 1998. 390 с.
39. Тернопольская В. И., Федорова М. А. Нравственные ценности младших школьников: технологии воспитания: монографія. – Saarbrücken: LAPLAMBERT Academic Publishing, 2015. 182 с. URI <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15504>
40. Хотинец В. Ю. Роль этнического самосознания в развитии интегральной индивидуальности. *Вестник ПГПУ*. Серія 1 : Психология. – Пермь, 1995. С. 32–44.
41. Хотинец В. Ю. Исследование различных форм выражения этнического самосознания у студентов-удмуртов. *Психологический журнал*. 1997. Т. 18. № 4. С. 36–42.
42. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. – Харків: Прапор, 2004. 640 с.
43. Шугай М. А. Психологічний аналіз розвитку національної рефлексії в процесі навчальної діяльності молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2002. 243 с.
44. Matviienko Olena. Theoretical Basics of Preparation of Teachers to Pedagogical Interaction with Children of Various Age. *Intellectual Archive*. 2014. Vol. 5. No. 5 (September). – Toronto: Shiny Word Corp., Canada. PP. 105–117.
45. Pet'ko L. Priorities for the development of the Ukrainian national idea and the upbringing students of this modern era. *Intellectual Archive*. – Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada), 2017. Vol. 6. No. 5, September/October. PP. 59–78.
46. Soichuk R. L. Education problem of national self-assertion in school youth. *European Applied Sciences*. – Europäische Fachhochschule: ORT Publishing. 2015. No. 3. P. 41–43.
47. Soichuk R. The ways of national self-assertion in school youth // *Kelm : scientific issuen of knowledge, education, law management / Fundacja Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO*. № 1 (13). 2016. S. 183–187.

Анотації

373.5.017.4

Сойчук Р. Л. Проблема виховання національного самоствердження в учнівській молоді крізь призму взаємодії «педагоги-батьки-діти».

Актуалізовано проблему виховання національного самоствердження в учнівській молоді в сучасних умовах відстоювання української державності. У контексті проблеми дослідження звернуто увагу на те, що нагально постає питання національно-державницького та політичного виховання, яке передбачає формування в підростаючого покоління високої ідейності, політичної свідомості на національних засадах української нації. Розглянуто питання про національну рефлексію, а також ідентифікацію свого «Я» з національною спільнотою, відтак з'ясовано, що національне самоствердження – це інтегративна властивість-цінність, котра виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності особистості, за допомогою якої вона реалізує свою громадянську позицію та визначається відданістю Батьківщині, відповідальністю перед своєю нацією, повагою до всіх етносів, які становлять український народ, і прагненням до морального самовдосконалення та готовністю солідарно відстоювати й захищати національні інтереси Української держави. Схарактеризовано педагогічну взаємодію школи та сім'ї з виховання національного самоствердження в учнів, зокрема різновиди форм і методів роботи педагогів зі школярами та батьками й окремі аспекти інтерактивної програми виховання учнівської молоді «Через національне самоствердження до процвітання».

Ключові слова: національне самоствердження, українська нація, національна ідентичність, національна рефлексія, учнівська молодь, педагоги, батьки, взаємодія, форми і методи.

Сойчук Р. Л. Проблема воспитания национального самоутверждения в ученической молодежи сквозь призму взаимодействия «педагоги-родители-дети».

Актуалізовано проблему воспитания национального самоутверждения в ученической молодежи в современных условиях отстаивания украинской государственности. В контексте проблемы исследования обращено внимание на то, что особенно актуальным является вопрос национально-государственного и политического воспитания, которое предполагает формирование у подрастающего поколения высокой идейности, политического сознания на национальных началах украинской нации. Рассмотрены вопросы о национальной рефлексии, об идентификации своего «Я» с национальным сообществом, в связи с чем установлено, что национальное самоутверждение – это интегративная свойство-ценность, которая проявляется в сформированности положительной национальной идентичности личности, с помощью которой она реализует свою гражданскую позицию и отличается преданностью Родине, ответственностью перед своей нацией, уважением ко всем этносам, составляющим украинский народ, а также стремлением к нравственному самосовершенствованию и готовностью солидарно отстаивать и защищать национальные интересы Украинского государства. Охарактеризовано педагогическое взаимодействие школы и семьи по воспитанию национального самоутверждения у учащихся, в частности разновидностей форм и методов работы педагогов с учениками и родителями и отдельные аспекты интерактивной программы воспитания учащейся молодежи «От национального самоутверждения к процветанию».

Ключевые слова: национальное самоутверждение, украинская нация, национальная идентичность, национальная рефлексия, учащаяся молодежь, педагоги, родители, взаимодействие, формы и методы.

Soichuk R. L. The problem of upbringing national self-affirmation in student youth through the prism of the interaction of "pedagogues-parents-children".

The problem of national self-affirmation education in student's youth in modern conditions of defending Ukrainian statehood has been updated. In the context of research, drawn attention to

the urgent question of the national-state and political choices, which involves the formation of a young generation high ideas, political consciousness on the national basis of the Ukrainian nation. The question of national reflection, as well as the identification of his "I" with the national community is considered, therefore, it was found that national self-affirmation is an integrative property-value, which manifests itself in the formation of a positive national identity of the person through which it implements its civic position and is determined by devotion to the Motherland, responsibility to its nation, respect for all ethnic groups that make up the Ukrainian people, and the desire for moral self-improvement and willingness to jointly defend and protect the national interests of the Ukrainian state. The pedagogical interaction of the school and the family regarding national self-affirmation education among pupils is described, in particular, the varieties of forms and methods of work of teachers with parents and some aspects of the interactive program of pupils education "Through national self-affirmation to prosperity".

Key words: national self-affirmation, Ukrainian nation, national identity, national reflection, pupils' youth, pedagogues, parents, interaction, forms and methods.

Topical issues of pedagogy

Collective monograph

Copyright © 2019 by the authors
All rights reserved.

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the authors

Edited by the authors.

ISBN 978-88-89655-13-5